

Lange-afstandsafhankelijkheden in Generatieve Grammatica

Een reactie op het artikel van Van Trijp

Eefje Boef en Tanja Temmerman

NT 21 (1): 121–136

DOI: 10.5117/NEDTAA2016.1.BOEF

1 Inleiding

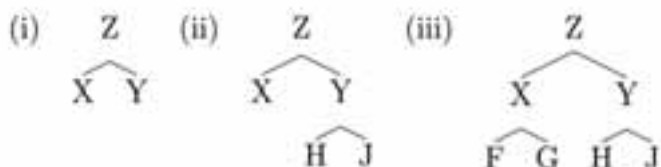
In een syntactische structuur kan één element geassocieerd zijn met meer dan één positie. Een typisch voorbeeld is een vraagzin zoals *Ik vroeg wie ze geroepen hebben*, waarin het vraagwoord *wie* interpretationeel geassocieerd is met de positie van direct object bij het hoofdwerkwoord *geroepen* maar op de eerste positie van de bijzin verschijnt. Wanneer afhankelijkheden niet-lokaal zijn (zoals hier het geval is), hebben we te maken met zogenaamde *lange-afstandsafhankelijkheden*.

Van Trijp (2015) beweert dat lange-afstandsafhankelijkheden een probleem vormen voor analyses die gebruik maken van boomdiagrammen (hiërarchische datastructuren met binaire vertakking), omdat boomdiagrammen in hun basisvorm niet in staat zijn om niet-lokaal gedeelde informatie tussen knopen te encoderen. Als gevolg van deze ‘onvolkomenheid’ moeten zulke analyses gebruik maken van extra mechanismen zoals *verplaatsing* (of *filler-gap*-regels). Van Trijp stelt een alternatieve analyse voor binnen de cognitief-functionele traditie waarin lange-afstandsafhankelijkheden verklaard worden in termen van de relatie tussen informatiestructuur en woordvolgorde. In deze analyse spelen boomdiagrammen en mechanismen zoals *verplaatsing* geen rol. In zijn artikel laat hij zien dat een dergelijke cognitief-functionele analyse succesvol geformaliseerd en geïmplementeerd kan worden in het computationele grammaticaformalisme *Fluid Construction Grammar* (FCG).

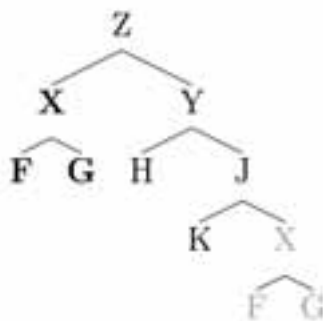
In de eerste plaats willen wij kort opmerken dat *verplaatsing* in het huidige Minimalisme (Chomsky 1995, 2001a) volgt uit de definitie van de operatie *Merge*. *Merge* is in het Minimalisme het basismechanisme voor

het bouwen van syntactische structuur: het voegt twee elementen, α en β , samen. β kan *gemerged* (samengevoegd) worden met α van buitenaf of van binnenuit α . Dit wordt geïllustreerd in (1). In boomdiagram (iii) in (1a), bijvoorbeeld, worden F en G samengevoegd om X te vormen, die vervolgens van buitenaf wordt samengevoegd met Y (die zelf bestaat uit H en J). In (1b), daarentegen, worden F en G samengevoegd om X te vormen, waarna X later van binnenuit met Y samengevoegd wordt.

(1) a. 'External' Merge



b. 'Internal' Merge of 'Remerge' (= 'verplaatsing') (cf. Pesetsky 2013)



Het is dus niet zo dat het Minimalisme extra mechanismen in het leven moet roepen om lange-afstandsafhankelijkheden te kunnen implementeren.

In deze reactie willen wij echter niet ingaan op de precieze *theoretische* of *technische* implementatie van lange-afstandsafhankelijkheden of *verplaatsing*. Wij beschouwen *verplaatsing* als een metafoor voor de observatie dat een element zichtbaar kan zijn in één positie, maar geïnterpreteerd kan worden in een andere positie (of in beide posities). Wij abstraheren dus van de vraag hoe verplaatsing het beste geïmplementeerd kan worden. In plaats daarvan willen wij hier de nadruk leggen op *empirische* feiten die ons cruciaal lijken en waar elke analyse, in om het even welk *framework*, een antwoord op zou moeten kunnen geven. In deze reactie willen wij ons

dus in de eerste plaats (paragraaf 1) richten op empirische argumenten ten gunste van *verplaatsing* in lange-afstandsafhankelijkheden (of *filler-gap*-constructies). Daarbij zullen we ons met name concentreren op lange-afstandsafhankelijkheden die een zinsgrens overschrijden. In de tweede plaats (paragraaf 2) willen we stilstaan bij de kwestie van taalvariatie. Paragraaf 3 concludeert.

2 Empirische argumenten voor *verplaatsing*

In deze paragraaf presenteren we empirische argumenten ten gunste van *verplaatsing* in lange-afstandsafhankelijkheden (die een zinsgrens overschrijden). We bespreken eerst kort connectiviteit en daarna een aantal syntactische en/of morfologische reflexen van *verplaatsing*.

Connectiviteit – Dat constituenten geïnterpreteerd kunnen worden in een positie die verschilt van hun oppervlaktepositie blijkt uit zogenaamde *connectiviteitseffecten* (zie o.a. Sportiche 2006 voor een overzicht). Een voorbeeld hiervan is gegeven in (2).

(2) *Het varkentje dat JFK niet gewassen kreeg.*

Idiomatische uitdrukkingen of collocaties zoals *het varkentje wassen* ‘even een klusje klaren’ hebben de karakteristieke eigenschap dat ze qua betekenis niet compositioneel zijn: de betekenis van *het varkentje wassen* is niet de optelsom van de betekenis van *het varkentje* en *wassen*. Een idioom of collocatie moet dus op de een of andere manier als constructie of vaste verbinding in het lexicon zijn vastgelegd. Een voorbeeld zoals (2), waarin de onderdelen van het idioom – *het varkentje* en *gewassen* – op oppervlakteniveau van elkaar gescheiden zijn, levert dus een sterk bewijs voor *verplaatsing*.¹

Ook de interpretatie van reflexieve voornaamwoorden toont aan dat constituenten geïnterpreteerd kunnen worden in een positie die verschilt van hun oppervlaktepositie (zie bijvoorbeeld Chomsky 1981). Een reflexief voornaamwoord als *zichzelf* is een zogenaamde *anafoor*. Een anafoor heeft

1 De aanname is dat er een adjacentie-eis is op de interpretatie van idiomen (zie Schachter 1973, Vergnaud 1974, Chomsky 1993). Dat wil zeggen: om een idioom te kunnen interpreteren, moeten de onderdelen ervan (hier het direct object *het varkentje* en het werkwoord *gewassen*) adjacent (geweest) zijn.

een lokaal antecedent nodig (d.w.z. een antecedent binnen dezelfde deelzin), dat de interpretatie ervan bepaalt.² Bijvoorbeeld:

- (3) a. Peter_i postte [een foto van zichzelf_i] op Facebook.
b. *Peter_i denkt dat ik [een foto van zichzelf_i] op Facebook postte.

In (3a) verwijst *zichzelf* naar *Peter* (aangegeven d.m.v. co-indexatie). In (3b) kan *zichzelf* niet naar *Peter* verwijzen, aangezien de anafoor deel uitmaakt van de ingebedde zin en het potentiële antecedent *Peter* zich in de matrixzin bevindt. Het resultaat is een ongrammaticale zin. Bekijkken we nu de zin in (4):

- (4) [Welke foto van zichzelf_i] denk je dat Peter_i op Facebook postte?

In (4) is *Peter* (in de ingebedde zin) het antecedent van *zichzelf* (met een oppervlaktepositie in de matrixzin). De grammaticaliteit van deze zin toont eveneens aan dat een vooropgeplaatste constituent (hier *welke foto van zichzelf*) geïnterpreteerd kan worden in een positie die verschilt van zijn oppervlaktepositie.

Syntactische en/of morfologische reflexen van verplaatsing – In Nederlandse vraagzinnen moet het vraagwoord vooraan staan. De standaardaanname binnen het taaltheoretisch kader van de Generatieve Grammatica is dat het vraagwoord uit zijn basispositie naar een positie vooraan in de vraagzin is *verplaatst*. Dit is te zien in (5), waarin het doorgestreepte vraagwoord de oorspronkelijke basispositie van het vraagwoord aangeeft, d.w.z. de positie van waaruit het verplaatst is.

- (5) *Wie* hebben ze ~~*wie*~~ geroepen?

Een vraagwoord kan ook verplaatsing ondergaan vanuit een dieper ingebedde zin, wat resulteert in een *lange* vraagwoordvraag:

- (6) *Wie* had Jan gezegd dat ze ~~*wie*~~ geroepen hebben?

² Preciezer gezegd, de aanname is dat een anafoor lokaal 'ge-c-commandeerd' moet worden door het antecedent (zie Reinhart 1976, Culicover 1976), d.w.z. het antecedent moet een structureel hogere positie innemen dan de anafoor.

Volgens de traditionele opvatting binnen de Generatieve Grammatica gebeurt lange-afstandsverplaatsing stapsgewijs (Chomsky 1986, 2000, 2001b, 2008):³ verplaatsing maakt een tussenlanding in het begin van de bijzin (CP) en in het verbale domein van de matrixzin (vP).⁴ Dit is abstract geïllustreerd in (7a) en wat concreter voor (6) in (7b):

- (7) a. [_{CP} XP [_{CP} C ... [_{vP} ~~XP~~ [_{vP} V ... [_{CP} ~~XP~~ [_{CP} C ... ~~XP~~ ...]]]]]]
 b. [_{CP} *Wie* [_{CP} had Jan [_{vP} *wie* [_{vP} gezegd [_{CP} *wie* [_{CP} dat ze *wie* geroepen hadden]]]]]]

Interessant is nu dat lange-afstandsverplaatsing syntactische en/of morfologische reflexen kan hebben, zoals subjectinversie, het verschijnen van een speciale vorm van het voegwoord (voegwoordvervoeging), het *stranden* van materiaal onder lange-afstandsverplaatsing, en verdubbeling van het pronomen (of prepositionele woordgroep) in lange vraagwoordvragen en lange betrekkelijke bijzinnen.

Subjectinversie – In heel wat talen is inversie van het subject en het vervoegde werkwoord in vraagwoordvragen verplicht. Dat zien we bijvoorbeeld in het Engels en het Nederlands:

- (8) a. What will John say?
 a'. Wat zal Jan zeggen?
 b. *What John will say?
 b'. *Wat Jan zal zeggen?

In de zinnen in (9) en (10), voorbeelden van lange vraagwoordvragen in het Belfast Engels en het Afrikaans, zien we dat subjectinversie ook plaatsvindt in de ingebedde zin:

3 Zie o.a. van Kampen (2010) voor een argument ten gunste van 'lokaliteit van verplaatsing' vanuit het perspectief van leerbaarheid.

4 Hoewel de theoretische argumenten en het empirisch bewijs voor een tussenlanding in het verbale domein van de matrixzin over het algemeen overtuigend zijn (zie o.a. Barbiers 2002, Den Dikken 2007a,b), is recentelijk de noodzakelijkheid van een tussenlanding in de positie vooraan in de bijzin in de verplaatsingsketen in lange-afstandsaafhankelijkheden zowel op empirische als theoretische gronden in twijfel getrokken (zie o.a. Rackowski & Richards 2005, Den Dikken 2009, 2010, Schippers 2012).

- (9) Who did John hope [_{CP} would they see]?
 wie deed John hopen zouden ze zien ?
 'Wie hoopte John dat ze zouden zien?'
 (Belfast Engels, Henry 1995:108)
- (10) Waarvoor dink jullie [_{CP} werk ons]?
 waarvoor denken jullie werken wij ?
 'Waarvoor denken jullie dat wij werken?'
 (Afrikaans, Du Plessis 1977:724)

De subjectinversie die plaatsvindt in de zin van waaruit het vraagwoord verplaatst is, kan verklaard worden als lange-afstandsverplaatsing een tussenlanding maakt in het begin van de bijzin: net zoals subjectinversie plaatsvindt na het vraagwoord in een matrixzin (vgl. *who did John hope ...*), triggert de tussenlanding van het vraagwoord subjectinversie in de bijzin (vgl. ... *would they see*). Als lange vraagwoordverplaatsing niet stapsgewijs zou gebeuren, zouden we niet verwachten dit effect in de ingebedde zin te zien.⁵

Voegwoordvervoeging – Er zijn talen waar speciale tussenliggende voegwoorden betrokken zijn in lange-afstandsafhankelijkheden. Iers is zo'n taal, zoals getoond wordt in (11) en (12). Het normale onderschikkende voegwoord is *go* (tegenwoordige tijd) of *gur* (verleden tijd), cf. (11a). Wanneer we een lange-afstandsafhankelijkheid vormen op basis van een element uit de ingebedde zin, zien we dat de vorm van het voegwoord verandert van *go/gur* in *a*, cf. de betrekkelijke bijzin in (11b).

- (11) a. Deir siad [_{CP} gur ghoid na síogáí í].
 zeggen zij dat-VERL.TIJD gestolen de feeën haar
 'Zij zeggen dat de feeën haar gestolen hebben.'
- b. an ghirseach [_{CP} a ghoid na síogáí]
 het meisje dat gestolen de feeën
 'het meisje dat de feeën gestolen hebben' (Iers, McCloskey 2001:67)

Dit effect zien we ook bij lange-afstandsafhankelijkheden die gevormd zijn over verschillende ingebedde zinsgrenzen heen: in elke ingebedde zin moet het voegwoord verplicht van vorm veranderen, zoals geïllustreerd in

5 Zie ook Adger (2003) voor subjectinversie in het Spaans en Italiaans.

(12). Dit kan verklaard worden als lange-afstandsverplaatsing stapsgewijs gebeurt, waarbij elke tussenstap invloed heeft op de vorm van het voegwoord.⁶

- (12) an rud [CP a shil mé [CP a dúirt tú [CP a dhéanfá]]]
 het ding dat dacht ik dat zei jij dat doen-COND.2SG
 ‘het ding dat ik dacht dat jij zei dat je zou doen’ (Iers, McCloskey 1990:207)

Stranding – In een beperkt aantal constructies is het mogelijk dat een onderdeel van een vooropgeplaatste constituent verschijnt in een positie die niet direct adjacent is aan die constituent: dat deel blijft achter of is *gestrand*. Bekende voorbeelden van stranding zijn ‘*wat voor* split’, focus-partikelstranding, prepositiestranding en zwevende kwantoren, geïllustreerd in respectievelijk (13), (14), (15) en (16).⁷

- (13) a. **Wat voor bal** had jij dan [_{VP} gedacht [_{CP} dat Ed zou kopen]]?
 b. **Wat** had jij dan [_{VP} <voor bal> gedacht [_{CP} dat Ed <voor bal> zou kopen]]?
 (Barbiers 2002:49)
- (14) a. **Maar EEN boek** had ik [_{VP} gedacht [_{CP} dat Ed zou kopen]].
 b. **EEN boek** had ik [_{VP} <maar> gedacht [_{CP} dat Ed <maar> zou kopen]].
 (Barbiers 2002:50)
- (15) a. **Waarvoor** dink jullie [_{CP} werk ons]?
 b. **Waar/wat** dink jullie [_{CP} <voor> werk ons <voor>]?
 (Afrikaans, Du Plessis 1977:724)
- (16) a. **What <all>** did you get <all> for Christmas?
 wat allemaal deed jij krijgen allemaal voor kerst?
 ‘Wat heb je allemaal voor kerst gekregen?’
 b. **What <all>** did he say [_{CP} <all> (that) he wanted <all>] ?
 wat allemaal deed hij zeggen allemaal dat hij wilde allemaal
 ‘Wat heeft hij gezegd dat hij allemaal wilde?’
 (Ulster Engels, Adger 2003:377-378)

6 Zie o.a. ook Adger (2003) en Adger & Ramchand (2005) voor voegwoordvervoeging in het Schots-Gaelisch.

7 Traditiegetrouw geven de vishaken in (13)-(16) de mogelijke posities van het element tussen de vishaken weer. Per zin wordt slechts één van de elementen tussen vishaken uitgesproken.

Wat deze constructies gemeen hebben is dat een deel van de vooropgeplaatste constituent achter kan blijven in de 'basispositie', in het begin van de bijzin (15b)/(16b), of in het verbale domein van de matrixzin (13b)/(14b). Onder de aanname dat lange-afstandsverplaatsing stapsgewijs plaatsvindt, zijn deze data gemakkelijk te verklaren: een deel van een constituent kan achterblijven in één van de (tussenliggende) posities op het verplaatsingspad van die constituent.⁸

Verdubbeling – Er zijn verschillende manieren om lange-afstandsafhankelijkheden uit te drukken in het Nederlands (zie o.a. Barbiers *et al.* 2005, Barbiers, Koenenman & Lekakou 2009, Boef 2013).⁹ Zo illustreert (17) twee van de mogelijke manieren om een lange vraagwoordvraag te vormen (merk op dat er geen betekenisverschil is tussen beide zinnen).¹⁰

- (17) a. Wie denk je dat ze geroepen hebben?
 b. % Wie denk je wie ze geroepen hebben?

Het bestaan van de verdubbelingsconstructie in (17b) is gemakkelijk te verklaren onder de aanname dat lange-afstandsverplaatsing een tussenstap maakt in een positie vooraan in de ingebedde zin. Als we verder aannemen dat naast de hoogste positie in de verplaatsingketen van het vraagwoord ook de positie vooraan in de bijzin uitgesproken kan worden, hebben we een simpele verklaring voor het bestaan van de verdubbelingsconstructie in (17b). De zinnen in (17) verschillen dan niet van elkaar op structureel niveau, maar enkel op het niveau van de uitspraak. Dit is te zien in (18).¹¹

8 Voor het doel van deze bijdrage is het niet belangrijk hoe 'achterblijven' of 'stranding' technisch geïmplementeerd moet worden (subextractie in syntaxis, of uitspelling van verschillende delen van de constituent op PF).

9 Zie van Kampen (1997, 2010) voor vraagwoordverdubbeling in Nederlandse kindertaal.

10 Het %-teken voor een zin geeft aan dat sommige maar niet alle sprekers die zin accepteren.

11 Een bijzin in het Nederlands wordt geïntroduceerd door ofwel een voegwoord, zoals het voegwoord *dat* in (17a), ofwel een ander element, zoals het vraagwoord *wie* in (17b). Terwijl afwezigheid van beide elementen tot ongrammaticaliteit leidt, is het voor sommige sprekers (met name in het zuiden van het Nederlandssprekende taalgebied) wel mogelijk (en soms zelfs verplicht) om zowel het vraagwoord als het voegwoord uit te spreken (bijv. *Ik vroeg wie dat ze geroepen hadden*). Het voorkomen van dergelijke constructies suggereert dat de twee elementen – het voegwoord en het vraagwoord – niet dezelfde structurele positie innemen, zoals weergegeven in (18).

- (18) a. [_{CP} **Wie** denk je [_{CP} ~~wie~~ dat ze ~~wie~~ geroepen hebben]]?
 b. [_{CP} **Wie** denk je [_{CP} **wie** (dat) ze ~~wie~~ geroepen hebben]]?

Conclusie – Onder de aanname dat er geen verplaatsing is – laat staan dat die stapsgewijs verloopt – is het moeilijk vol te houden dat (i) bijzinnen zonder en bijzinnen met subjectinversie, (ii) bijzinnen zonder en bijzinnen met speciale voegwoordvervoeging, (iii) zinnen zonder en zinnen met stranding, en (iv) lange vraagzinnen zonder en lange vraagzinnen met verdubbeling, structureel niet wezenlijk van elkaar verschillen.

Wij zijn benieuwd hoe Van Trijp de bovenstaande besproken empirische evidentie voor *tussenlandingen* verklaart in zijn cognitief-functionele analyse, waar verplaatsing of transformatie geen enkele rol speelt en waar (morfo-)syntactische eigenschappen van een constructie het resultaat zijn van informatiestructurele overwegingen. Het is ons bovendien onduidelijk hoe stranding in de basispositie verklaard kan worden in een *framework* waar zogenaamde *gaps* niet voorkomen. Daarnaast vragen wij ons af hoe Van Trijp de connectiviteitseffecten (m.b.t. de interpretatie van idiomen en reflexieve voornaamwoorden) zou implementeren: uit deze feiten blijkt namelijk duidelijk dat een constituent niet altijd (enkel) in zijn oppervlak-tepositie geïnterpreteerd wordt.

3 Taalvariatie

In zijn artikel formuleert Van Trijp drie regels die lange-afstandsafhankelijkheden in declaratieve zinnen en vraagzinnen in het Engels ‘verklaren’. Deze regels zijn (Van Trijp, paragraaf 5):

1. Het *subject* (SUBJ) van een zin gaat steeds vooraf aan de woordgroep waarin het *lexicale werkwoord* (LW) van die zin staat.
2. Het *topic* (TOP; de referent ‘waarover’ de zin handelt) van een zin staat helemaal vooraan.
3. De plaats van het finiete werkwoord (FW) van de hoofdzin markeert het zinstype. In declaratieve zinnen volgt het finiete werkwoord het onderwerp, in vraagzinnen volgt het finiete werkwoord het topic.

In deze paragraaf willen we stilstaan bij de kwestie van taalvariatie, meer specifiek (i) variaties in (on)mogelijke woordvolgordes en (ii) *in situ*-constructies. Ten slotte gaan we nog even dieper in op de notie *Topic*.

Woordvolgordevariatie – Hoewel de drie regels die Van Trijp (paragraaf 5) beschrijft wel de juiste resultaten voor het Engels lijken te bereiken, vragen wij ons af hoe het voorgestelde systeem werkt als we het vanuit een cross-linguïstisch perspectief bekijken. Uit wat Van Trijp in paragraaf 5.1 schrijft over het Engels en het Nederlands, lijkt het erop dat elke taal zijn eigen specifieke regels heeft:

Door de functionele structuur van een zin te markeren, scheppen taalgebruikers meer klaarheid over het standpunt van de spreker. In talen met weinig morfologie zoals het Engels kan dat dankzij subtiële patronen in woordvolgorde: het subject gaat altijd vooraf aan de woordgroep dat het lexicale werkwoord van de zin bevat. [...] Ook het Nederlands gebruikt subtiële woordvolgordepatronen om het subject te markeren (naast andere hints zoals congruentie en casusmarkering in pronomina). Onze taal gebruikt haar sterke V2-conventie als basis, en zal het subject meestal vlak voor of onmiddellijk na het finiete werkwoord plaatsen [...]. [...] De relatieve positie van het subject ten opzichte van het finiete werkwoord biedt de luisteraar dus een betrouwbare houvast om de functionele structuur van een zin te achterhalen.

Het Nederlands en het Engels hebben in de implementatie van Van Trijp dan wel geen behoefte aan een zogenaamde *uitzonderlijke topicalisatieconstructie* – “aangezien de spreker voor elke zin sowieso moet bepalen wat het Topic is” –, het is wel zo dat elke taal behoefte lijkt te hebben aan haar eigen uitzonderlijke conventies die dan resulteren in de juiste woordvolgorde voor die specifieke taal. Dit is ook wat Van Trijp suggereert: “Het verschil in woordvolgorde krijg je er dan ‘gratis’ bij door de conventies te volgen” (alle citaten uit paragraaf 5.1).

Dit lijkt allemaal nogal *ad hoc* te zijn: welke factoren bepalen precies de mogelijke en onmogelijke woordvolgordes van talen? In dit kader willen we kort een typologisch argument voor verplaatsing aanhalen. Op het niveau van macrovariatie is bijvoorbeeld geobserveerd dat slechts een beperkt aantal volgordes tussen de elementen demonstratief (Dem), telwoord (Num), adjectief (Adj) en nomen (N) geattesteerd is (*Greenberg's Universal 20*, Greenberg 1963). Cinque (2005) heeft aangetoond dat enkel de geattesteerde volgordes (en niet de niet-geattesteerde volgordes) van deze vier elementen kunnen worden afgeleid op basis van één enkele onderliggende structuur (d.w.z. één universele volgorde van *Merge*: Dem > Num > Adj > N) en onafhankelijke condities op (XP-)verplaatsing (en zie

Cinque 2009 voor een breder perspectief).¹² Een gelijksoortig argument is te vinden op het niveau van microvariatie in Barbiers (2005, 2008) wat betreft de mogelijke en onmogelijke volgordevarianten in werkwoordclusters in (dialecten van) het Nederlands. Wij vragen ons af hoe een *framework* dat geen gebruik maakt van (restricties op) verplaatsing het al dan niet voorkomen van bepaalde volgordes kan verklaren zonder gebruik te maken van *ad hoc* volgoreregels.

In situ-constructies – Los van het voorgaande, en misschien belangrijker, willen wij even stilstaan bij het volgende (Van Trijp, paragraaf 5.2):

Sprekers [...] moeten ook de zin zodanig organiseren dat ze past binnen de structuur van de *discourse* waarin die zin geuit wordt. Sprekers moeten m.a.w. aangeven welke informatie in een zin gegeven of nieuw is, waar de klemtoon op ligt, enzovoort. We kunnen regel 2 dus begrijpen vanuit deze functie: door het Topic (het argument waarover de spreker iets wil uiten) systematisch vooraan te plaatsen, biedt het Engels haar taalgebruikers een conventie om zinnen eenvoudiger te verwerken. [...] De 'Topic-First' constructie zorgt er dan automatisch voor dat het Subject de eerste positie inneemt als Subject en Topic samenvallen (het Object volgt dan het werkwoord), of dat het Object de eerste plaats inneemt indien dat niet het geval is (gevolgd door het Subject en het lexicale werkwoord).

Het is ons onduidelijk hoe het systeem van Van Trijp omgaat met voorbeelden van Topic en Focus en vraagwoorden die niet vooraan in de zin worden geplaatst (d.w.z. Topic en Focus *in situ* en *Wh-in situ*): in deze gevallen is er geen 1-op-1 relatie tussen syntactische posities en informatie-structurele noties.

Het Mandarijns is, naast het Japans, een bekend voorbeeld van een *Wh-in situ* taal:

- (19) a. Hufei mai-le shenme?
 Hufei kopen-PERF wat
 'Wat heeft Hufei gekocht?'
 b. Botong xiang-zhidao [Hufei mai-le shenme].
 Botong wil-weten Hufei kopen-PERF wat
 'Botong wil weten wat Hufei gekocht heeft.'

12 Zie het werk van Abels & Neeleman (2009) voor een iets andere benadering.

(Mandarijns, Cheng 2003:103)

Het vraagwoord *shenme* ‘wat’ wordt niet vooropgeplaatst, maar blijft in zijn basispositie (zowel in matrix vraagzinnen (19a) als in ingebedde vraagzinnen (19b)), in tegenstelling tot het vraagwoord in het Nederlands en het Engels.

Daarnaast is bijvoorbeeld voor het Hausa beargumenteerd dat het twee focusstrategieën heeft: een *ex situ*- en een *in situ*-strategie (bv. Jaggar 2006, Hartmann & Zimmermann 2007). Hartmann & Zimmermann (2007) tonen aan dat er geen strikte correlatie is tussen de keuze van de *ex situ*- of *in situ*-strategie en een bepaalde interpretatie – beide strategieën kunnen gebruikt worden voor zowel nieuwe informatie focus als voor contrastieve/exhaustieve focus: er is geen strikte correlatie tussen structuur en interpretatie (Hartmann & Zimmermann 2007:381). Dit wordt geïllustreerd in (20): in (20a) wordt nieuwe informatie focus gemarkeerd door *ex situ*-focus, in (20b) door *in situ*-focus.

- (20) a. Q: Mèenee nèe Kandè ta-kèè dafaawaa?
 wat PRT Kande 3SG-REL.CONT koken
 ‘Wat is Kande aan het koken?’
 A: Kiifi nèe Kandè takèè dafaawaa.
 Vis PRT Kande 3SG-REL.CONT koken
 ‘Kande is VIS aan het koken.’
 b. Q: Dàgà wàné gàrii ka zoo?
 van welke stad 2SG-REL.PERF komen
 ‘Van welke stad kom je?’
 A: Naa tahoo dàgà Birnin kwànni.
 1SG.PERF komen van Birnin Konni
 ‘Ik kwam van BIRNIN KONNI.’

(Hausa, Hartmann & Zimmermann 2007:367)

Opnieuw dichterbij huis is het natuurlijk ook zo dat bijvoorbeeld in het Nederlands een Topic of Focus niet vooraan geplaatst *hoeft* te worden. Dit wordt geïllustreerd in (21), waar *zijn bureu* een contrastieve topic is en DE KLOK een contrastieve focus (Neeleman & Van de Koot 2012):

- (21) Q: Hoe zit het met tante Jo? Wat heeft grootvader haar nagelaten?
 A: Dat weet ik niet, maar ik geloof ...
 a. ... dat grootvader *zijn bureu* DE KLOK heeft nagelaten.
 b. ... dat *zijn bureu* grootvader DE KLOK heeft nagelaten.

(Neeleman & Van de Koot 2012:48)

In (21a) verschijnt de contrastieve topic *in situ*, terwijl die in (21b) vooropgeplaatst is in de bijzin. De contrastieve focus verschijnt in zowel (21a) als (21b) *in situ*.

Wij vragen ons af hoe deze *in situ*-constructies, waar er geen 1-op-1 relatie tussen syntactische posities en informatiestructurele noties bestaat, in het systeem van Van Trijp (waar woordvolgorde direct gekoppeld is aan informatiestructuur) een plaats zouden krijgen.

De notie *Topic* – Direct gerelateerd aan bovenstaande punten in het algemeen en de drie regels van Van Trijp (paragraaf 5) in het bijzonder (hieronder herhaald), is de vraag wat Van Trijp precies als *Topic* beschouwt.

1. Het *subject* (SUBJ) van een zin gaat steeds vooraf aan de woordgroep waarin het *lexicale werkwoord* (LW) van die zin staat.
2. Het *topic* (TOP; de referent ‘waarover’ de zin handelt) van een zin staat helemaal vooraan.
3. De plaats van het finiete werkwoord (FW) van de hoofdzin markeert het zinstype. In declaratieve zinnen volgt het finiete werkwoord het onderwerp, in vraagzinnen volgt het finiete werkwoord het topic.

Deze regels verklaren volgens Van Trijp (paragraaf 5, (33)) de volgordes in de volgende zinnen:

- (33) a. *The boy kicked the ball.*
 de jongen schopte de bal
 SUBJ/TOP LW/FW OBJ
 ‘De jongen schopte de bal.’
- b. *The ball the boy kicked.*
 de bal de jongen schopte
 OBJ/TOP SUBJ LW/FW
 ‘De bal die de jongen schopte.’
- c. *Who kicked the ball?*
 wie schopte de bal?
 SUBJ/TOP LW/FW OBJ
 ‘Wie schopte de bal?’
- d. *What did the boy kick?*
 wat de jongen schoppen
 OBJ/TOP FW SUBJ LW
 ‘Wat schopte de jongen?’

Van Trijp gaat echter nogal vrij om met de notie *Topic*. Traditioneel wordt een onderscheid gemaakt tussen Topic en Focus, waarbij het eerste wordt geassocieerd met gegeven informatie (zie o.a. Reinhart 1981, Lambrecht 1994) en het tweede met nieuwe informatie (zie o.a. Jackendoff 1972, Krifka 1992, Lambrecht 1994). Dit onderscheid ontbreekt bij Van Trijp. Culicover & Rochemont (1983: 140) hebben daarenboven geargumenteed dat “[interrogatieve] vraagwoorden op natuurlijke wijze functioneren als **focus**-constituenten van de constructies waarin ze voorkomen” (onze nadruk). Deze analyse wordt onderschreven door heel wat taalkundigen (zie Haida 2007 voor een overzicht). Heel kort gezegd is de reden hiervoor dat vraagwoordvragen functioneren om antwoorden met nieuwe informatie (dus Focus) te eliceren. Als je de vraag “*Wie* heb je gisteren ontmoet?” stelt, heb je geen informatie over de persoon die je gesprekspartner gisteren ontmoet heeft. Volgens van Trijp is een vraagwoord echter een Topic (zie regel 3). Het lijkt erop dat Van Trijp de notie ‘Topic’ op een andere, bredere manier dan gangbaar gebruikt, die hij dient te specificeren.

Maar belangrijker is dat het systeem voorgesteld door Van Trijp niet de juiste voorspellingen lijkt te maken. Een zin als (22) kan hij afleiden op basis van de combinatie van zijn eerste twee regels, met name “het subject (SUBJ) van een zin gaat steeds vooraf aan de woordgroep waarin het lexicale werkwoord (LW) van die zin staat” en “het topic (TOP) van een zin staat helemaal vooraan”, waarbij *yesterday* dan het topic zou zijn, en *John* het (niet-topicale) subject.

- (22) Yesterday John saw the play. (Halliday 1967:212)
 gisteren Jan zag het toneelstuk
 ‘Gisteren zag Jan het toneelstuk.’

Het is echter onduidelijk hoe zinnen als (23a), (23b) en (24) door Van Trijp afgeleid kunnen worden:

- (23) a. In Scotland what do they eat? (Hudson 1998:2)
 in Schotland wat doen zij eten
 ‘Wat eten ze in Schotland?’
 b. A book like this to whom would you give? (Koizumi 1995:146)
 een boek zoals dit aan wie zou je geven
 ‘Aan wie zou je een boek als dit geven?’

In deze vraagzinnen gaat een constituent (*in Scotland, a book like this*) vooraf aan het vraagwoord (*what, to whom*). De derde regel van Van Trijp

zegt: “in vraagzinnen volgt het finiete werkwoord het topic”. Als Van Trijp wil volhouden dat het vraagwoord het Topic is, wat is dan de status en de functie van de eerste constituent (de constituent voor het vraagwoord)? En verschillen deze (en indien ja, hoe?) van de status en de functie van de eerste constituent in (22)?

- (24) This book to ROBIN I gave. (Culicover 1991:36)
 dit boek aan Robin ik gaf
 ‘Ik gaf dit boek aan Robin.’

In bovenstaande zin (24) gaan twee constituenten vooraf aan het subject (*I*). Dit zou Van Trijp kunnen afleiden als zijn tweede regel (“het topic (TOP) van een zin staat helemaal vooraan”) toelaat dat er twee topics zijn. Echter, in (24) wordt *to Robin* verplicht uitgesproken met nadruk (aangegeven in klein kapitaal) en moet deze constituent verplicht nieuwe informatie (dus Focus) uitdrukken (Culicover 1991).

Over het algemeen lijkt het ons zo te zijn dat Van Trijp (2015) zijn drie-regelig systeem zal moeten aanpassen en/of verfijnen om alle data te kunnen verklaren. Het is dan maar de vraag of het inderdaad zo is dat “woordvolgorde in Engelse declaratief- en vraagzinnen slechts drie regels volgen” (Van Trijp, paragraaf 5).

4 Conclusie

In deze reactie op Van Trijp hebben we eerst een aantal empirische argumenten ten gunste van verplaatsing in lange-afstandsafhankelijkheden overlopen. Daarbij concentreerden we ons op lange-afstandsafhankelijkheden die een zinsgrens overschrijden. We bespraken connectiviteit en syntactische en/of morfologische reflexen van verplaatsing. Daarna stonden we stil bij de kwestie van taalvariatie, meer specifiek variaties in (on)mogelijke woordvolgordes en *in situ*-constructies. Bij al deze empirische feiten vragen wij ons af of (en hoe) deze kunnen volgen uit het systeem van Van Trijp.

Laat ons ten slotte nog opmerken dat Van Trijp het woord ‘verklaren’ ons inziens wel erg vrij gebruikt. Zo stelt hij bijvoorbeeld in de conclusie dat analyses die gebruik maken van boomdiagrammen, in combinatie met verplaatsing, “in het beste geval [...] enkel structurele beschrijvingen [kunnen] geven van lange-afstandsafhankelijkheden, maar [niet kunnen] verklaren [...] waarom dit fenomeen voorkomt in taal” (paragraaf 6). Zijn

eigen cognitief-functionele analyse, daarentegen, ‘verklaart’ het bestaan van lange-afstandsafhankelijkheden als (paragraaf 6):

het spontane neveneffect van hoe grammaticale constructies met mekaar gecombineerd kunnen worden. Om succesvol te communiceren binnen de beperkingen van wat cognitief mogelijk is, moeten taalgebruikers immers niet alleen een situatie beschrijven aan mekaar. Ze moeten dat ook doen op een manier die aangeeft welke informatie nieuw en belangrijk is, en ze moeten aangeven wat hun intenties zijn met die taaldaad.

Met andere woorden, omdat woordvolgorde in de analyse van Van Trijp direct gekoppeld wordt aan informatiestructuur, volgt het bestaan van constructies waarin constituenten die gekoppeld zijn aan informatiestructurele noties als Topic en Focus vooraan in de zin verschijnen. Echter, zijn ‘verklaring’ voor het bestaan van zulke lange-afstands-afhankelijkheden in termen van o.a. eerdergenoemde regel 2 – “het *topic* (TOP) van een zin staat helemaal vooraan” (Van Trijp 2015, paragraaf 5) – is net zo goed of net zo min een verklaring als de aanname dat verplaatsing in het algemeen of vooropplaatsing in het bijzonder plaatsvindt voor een reden, bijvoorbeeld om een constituent als Topic te markeren. Dat verplaatsing enkel mogelijk is als er een *trigger* voor is, is een van de centrale aannames binnen het huidige Minimalisme.

Over de auteurs

Eefje Boef, Universiteit Utrecht
E-mail: e.p.m.boef@uu.nl

Tanja Temmerman, Université Saint-Louis & K.U. Leuven
E-mail: tanja.temmerman@kuleuven.be